

I de første mange år var den nationalsprogede presse helt og fuldt engageret i bevarelsen af den konstant truede nationale egenart, især sprogene og kulturen. Ikke før 1895 begyndte en partipolitisk presse at vokse frem i Litauen (først illegal), og det varede til 1905-revolutionens dage, før Estland og Letland fulgte efter. Her kan der trækkes en interessant parallel til Sønderjylland: Under nationalitetskampen fra tidligt i 1800-tallet og indtil Genforeningen i 1920 stod den dansksindede presse sammen mod fortyskningen og frembød ikke egentlige partiskel; disse dukkede først op fra og med 1920. Den baltiske presse var også meget længe næsten udifferentieret, og først efter 1880 begyndte den specialisering, man f.eks. så i Danmark allerede tidligt i 1700-tallet.

Under selvstændigheden 1918-40 og især i 20'erne blev pressen partipolitisk. Men den kom hurtigt i krise, idet de tre staters demokrati var truet både fra højre og venstre, helt på linie med situationen i store dele af Vesteuropa. Det understreges (f.eks. p. 21), at selv om autoritære politiske bevægelser tog magten i alle tre stater – i Litauen 1926, i Estland og Letland 1934, var disse ikke fascistiske, men snarere en genspejling af et alment ønske om en patriarkalsk orden.

Som nævnt blev randstaterne i 1940 underlagt Sovjetunionen. Da Hitlertyskland angreb Sovjetunionen i 1941, blev de baltiske lande hurtigt invaderet. De tyske tropper hilstes – meget forståeligt – i begyndelsen næsten som befriere. Deres popularitet dalede dog hurtigt igen, så meget mere som den planlagte tyske politik for Baltikum var endnu mere ødelæggende for landene end den sovjetiske. USSR generobrede randstaterne i 1944, men mødte denne gang væbnet modstand, især i Litauen. Modstanden var bl.a. begrundet i håb om støtte vestfra med udgangspunkt i »Atlantehavserklæringen« udformet af England og USA i 1941, som garanterede reetablering af selvstændighed for de nationer, der var blevet besat under krigen. Men Jalta- og Potsdam-aftalerne mellem de tre store i hhv. februar og juli 1945 overlod Baltikum til Sovjetunionen – og disse aftaler var ikke almindeligt kendte her.

Hver af disse omvæltninger betød tilsvarende basale ændringer i mediernes vilkår, idet både det sovjetiske og det nazityske regime krævede total underordning af mediernes i forhold til de politiske normer. Den væsentligste forskel var reelt, at det sovjetrussiske regime varede længere. Bogen giver et meget præcist signalement af det kommunistiske pressesystem (se især p. 177 ff), der oprindeligt var defineret af Lenin: Udgangspunktet var klassekampen og nødvendigheden af stillingtagen i

denne kamp – journalistikken skulle så tjene ikke blot som propagandistisk middel, men tillige som organisator. Hermed var udgangspunktet givet for de journalistiske normer for stofudvælgelse og -behandling.

Perioden efter 1945 opdeles i en række faser: Den stalinistiske (til 1955), da medierne blev holdt i et jerngreb – tømruddet, der blev indledt med Khrushchev's hemmelige tale og det efterfølgende opgør med Stalin-kulten og andre af regimets excesser – reaktionen (her kaldet stagnationen), der blev indvarslet med invasionen af Tjecoslovakiet i 1968 – og endelig det foreløbigt endelige opgør med sovjetregimet, der startede med Glasnost-programmet fra 1986 og blev definitivt afgjort med Sovjetunionens sammenbrud efter august-kuppet i 1991.

Afslutningsvis bruges der ca. 40 sider på diverse statistikker vedr. befolkningsstruktur og medieudvikling, der fortjener et nøjere studium. Undervejs gives titelkataloger over de udkomne aviser og andre periodika med angivelse af udgivelsesperiode og -sted samt nogle få andre centrale data.

Bogens program, der allerede gives i titlen, bestemmer således meget præcist dens struktur og fremstilling. Og bestemmer ligeledes dens temaer. Det vil (desværre) føre for vidt at beskrive samtlige eller blot de fleste af disse temaer – en begrænsning til nogle få udvalgte er nødvendig. En overordnet temagrupperumner principielt den stædige fastholden ved national identitet i alle tre lande. Samtlige tiltag fra de skiftende eksterne regimer vurderes her i lyset af deres (mestendels negative) indvirkning på den nationale kultur og dens egenart. Kataloget over disse overgreb er uhyggelig lang, og eksemplerne er dermed legio; men det mest ekstreme tilfælde er dog det direkte forbud mod brugen af det litauiske sprog i skoler og administration mellem 1864 og 1904.

Et af hovedtemaerne er Baltikums placering mellem Øst og Vest som et kulturelt brydningsfelt. Men samtidig gøres det klart, at identifikationen lægges i Vest snarere end i Øst, der modsat Vest opfattes som en eksplicit trussel mod den kulturelle egenart. Et opsigtsvækkende og centralt element her er, at der aftegnes en akse eller et modsætningsforhold mellem Byzanz og Rom, dvs. en konflikt mellem det græsk-katolske Rusland og det Romersk-katolske Europa, hvor dette sidste begreb nødvendigvis også må omfatte de protestantiske kirker, hvis ligningen skal gå op. Konflikten Rom-Wittenberg er således totalt underordnet i denne sammenhæng, selvom Estland og Letland er overvejende protestantiske og Litauen katolsk. Denne argumentationslinje får konkret underbygning i

behandlingen af den propagandistiske stil under Sovjetregimet, der hævdes ikke at have haft gennemslagskraft bl.a. i kraft af sin retorik, hentet i græsk-ortodoks tankegang og begrebsverden (se bl.a. p. 180 og 214).

Et andet genkommende tema er, at forsøgene på russificering var totalt mislykkede, hvad befolkningens flertal angår. Og gang på gang fremgår det af redegørelserne (og det udtrykkes adskillige steder eksplicit), at Baltikum aldrig var og aldrig blev russisk trods likvideringer, massedeportationer og arrestationer. Ligeledes slås det fast, at regimet konsekvent formede sig mindre totalitært i Baltikum end i selve Rusland: En eksplicit forklaring herpå gives ikke samlet, men faktorerne opridses og omfatter bl.a. den langt højere grad af læsekundighed. Denne var i Baltikum nogenlunde på vesteuropæisk niveau og således langt højere end østpå. Den udtalte præmis for denne forklaringsammenhæng er, at når folk lærer at læse selv, begynder de også at tænke selv.

En interessant, omend ikke overraskende, iagttagelse i bogen er den essentielle historieløshed, der klæber ved totalitære regimer. Idet et sådant regime legitimerer sig ved sin absolutte uovertræffelighed – i tilfældet det leninistiske/sovjetiske system ved sin position som højeste samfundsmæssige udviklingsstade – kan perspektivering ikke tolereres. Virkeligheden anskues så grelt i det sort-hvide spektrum, at nuancerne ikke har nogen plads, med det absurde resultat, at virkeligheden ikke længere kan anskues og heller ikke har selvstændigt liv uden for ideologiens rammer. Dette aspekt kunne fortjene mere udførlig behandling af gruppen bag bogen; den har i hvert fald rigeligt råmateriale til en dybtgående analyse. Der skitseres i forbifarten (p. 180f) en definition af den sovjetiske samfundsstruktur som en serie riter – disse beskrives i termer, der pr. rygmarv giver en socialantropolog associationer til stammesamfunds overgangsriter. Begrebsdannelsen inspirerer forhåbentlig »whom it may concern«.

Når vurderingen af bogen skal opsummeres, er det bedst at tage de negative sider først, da de er hurtigst overstået:

Beskrivelsen af udviklingen inden for politik og medier i Estland, Letland og Litauen er i høj grad behandlet som ét forløb, således at en læser, der ikke er fortrolig med Baltikums historie, desværre let kan blive forvirret af den sammenflettede redegørelse for udviklingen i de tre lande. Endvidere kunne man have ønsket sig, at der havde været mulighed for en ekstra sproglig revision af bogens engelske samt en bedre korrektur.

Positivsiden er imidlertid helt klart den mest

tungtvejende. Som det allerede må fremgå lysende klart, er der tale om en kompetent og præcis beskrivelse af et kompliceret historisk forløb og dets forskellige faktorer. Fremstillingen af mediernes, især den trykte presses, rolle i forløbet er ligeledes meget klart og yderst detaljeret beskrevet. Endvidere foreligger her et interessant tilfælde af, at nationalitet, politik og medier fremstilles samlet.

Bogen må være obligatorisk læsning ikke blot for alle interesserede i den baltiske medieudvikling, men også for flertallet af mediehistorikere og for mediesociologer af enhver art. Her beskrives et sandt naturligt laboratorium med rige muligheder for afprøvning af snart sagt samtlige faktorer, der har indflydelse på mediernes struktur, udbredelse, journalistik, etc.

Jette D. Søllinge

**Peter Dahlgren & Colin Sparks (eds):
Journalism and Popular Culture.
Sage 1992. 210 sider. Pris ca. £ 11.**

Denne antologi af artikler stammer fra et kollokvium holdt i Dubrovnik på svensk-jugoslavisk initiativ i 1990. Det var før landet gik af lave, og før byen blev forvandlet til en ruinhob. Forfatterne er fra Sverige og fra den angelsaksiske verden. Ingen jugoslaver. Synsmåden på journalistik er den, som stilles til rådighed inden for *cultural studies* traditionen.

Artikelsamlinger udgivet på grundlag af akademiske sammenkomster kan ofte have tilfældighedens karakter, men her er tale om et grundigt gennemført redigeringsarbejde og et forsøg på at fastholde en fælles begrebsbrug og referenceramme gennem hele bogen. Alle artikler er forfattet til denne udgivelse.

Et af de gennemgående synspunkter er, at betydningen af enhver tekst er mangfoldig, omskiftelig og afhængig af omstændighederne. En sådan grundsætning fremhævet i indledningen til en bog svarer for læseren til at modtage en check på selvdestruerende papir. Er det ulejligheden værd at læse videre? Det er det – blandt andet fordi skribenter og redaktører i praksis suspenderer deres egne antagelser og gør et behjertet forsøg på at forklare sig i overensstemmelse med klassiske normer for rationalitet og kommunikation. Den ene redaktør, Colin Sparks, når i sin artikel da også frem til, at tekstens objektive struktur i det mindste har nogen indflydelse på, hvad publikum får ud af den. Det, journalisterne skriver i avisen, influerer på den betydning, læserne tillægger artiklerne. Når man hæver dette synspunkt ud og isolerer det i en

anmeldelse, forekommer det selvindlysende og banalt. I bogens sammenhæng er det aparte. Colin Sparks skriver fra en kritisk position uden for *cultural studies* rammen, anfører Peter Dahlgren i indledningen. Han er så også den eneste, og han betegner en undtagelse fra den dominante synsvinkel i bogen.

Bogen er opbygget, så den bevæger sig fra overordnede og principielle fremstillinger af journalistik opfattet som en del af populærkulturen mod stadig mere konkrete gennemgange af, hvordan journalister har behandlet et eller andet bestemt emne fx i USA og i et historisk perspektiv. Efter min opfattelse lykkes de generelle afsnit bedre end de specifikke.

Først og fremmest har Peter Dahlgren skrevet en velformet og gennemarbejdet introduktion. Han gennemgår kortfattet traditionerne for studier i journalistik og viser, hvorledes både de kritiske og de selv-bekræftende befinder sig inden for en logik og rationalitet, som kan spores tilbage til Oplysningstiden. Det gælder både de nymarxistiske a la Habermas og de, som bygger på de såkaldt liberale pressedoktriner, idealet om pressen som den fjerde statsmagt, etc. Meget store dele af nutidens journalistik falder uden for den forståelse og selvforståelse, som tegnes af disse traditioner. Det gælder den journalistik som drejer sig om livsstil, forbrug, sport, kendte navne, service-stof, gode råd om dit og dat, osv, og det gælder det meste journalistik i tabloidpressen.

Heroverfor stiller han muligheden for i *cultural studies* traditionen at se medieforbruget og medieindholdet i relation til dagliglivets sammenhænge, hvor politik, psykologi og kultur er vævet sammen, og hvor fortolkningsberedskaberne ikke følger de kategorier, som fx kendes fra den habermaske offentlighedsteori. Dahlgren er ikke selv nogen *cultural studies* hardliner, og laver nogle åbninger mod andre synsmåder. Således noterer han beklagende, at *cultural studies* har haft en tendens til at underbetone de informative elementer i journalistik og derfor ikke altid har haft øje for betydningen af journalistik på et samfundsmæssigt niveau. Han er tydeligt heller ikke tilpas ved, at *cultural studies* har haft et så æterisk forhold til spørgsmål om social magt, dominans og ideologi. Dahlgrens introduktion på en snes sider når vidt omkring, men der er substans i hans forsøg på at sætte en ramme for læsningen af de følgende ti kapitler.

John Fiske har bidraget med et kapitel, som de andre forfattere ofte refererer til: *Popularity and the Politics of Information*. Fiske er som sædvanlig velskrivende, formuleringerne er fejende flotte og ofte danner en særlig vellykket turnering ud-

gangspunkt for andre forfatteres forsøg på at konkretisere og udvikle tanken yderligere. Om tabloidpressens skeptiske latter hedder det således: *This popular pleasure of seeing through them (whoever constitutes the powerful them of the moment) is the historical result of centuries of subordination which the people have not allowed to develop into subjection*. I eksemplificeringerne falder det imidlertid helt fra hinanden, også for Fiske selv. Han nærlæser og fortolker en artikel fra Weekly World News (*Wife meets dead husband in the devil's triangle*) så den fremstår i heroisk opposition til den herskende rationalitet i the power-bloc. Da det åbenbart ej heller for ham selv er særlig overbevisende adderer han et eksempel fra et Phil Donahue tv-show om narkotika-handel, som han kategoriserer som tabloid television. De to eksempler bringes kun i nærheden af hinanden via de retoriske tricks, som i stadig stigende grad er Fiskes særkende som moderigtig medieforsker. Donahue opfylder alle klassiske betingelser for god journalistik, medens Weekly World News er opdigtede vrøvlehistorier på avispapir og i avislignende layout. At slå dem sammen i én kategori for at drive en pointe hjem virker ikke overbevisende.

I tråd med Fiske er der artikler om kendte personligheder i de populære medier, om sportssjournalistik, om almindelige mennesker i rollen som ofre i en bestemt type tv-nyhedshistorier, om amerikanske nyhedsmedier og seksuelle minoriteter, om Oliver North i nyhederne og om jordskælvet i San Francisco, som afbrød baseball slutspillet. Især de tre sidsnævnte er decideret svage bidrag, som parafaserende beretter om nyhedsmediernes dækning af et emne eller en begivenhed i løbet af en afgrænset periode. Ind i parafrasen er indskudt kærneord fra *cultural studies* retorikken, især hvad angår tekstproduktionens refleksivitet, dens karakter af at medskabe virkeligheden. Teksterne definerer dette eller hint, indgår i intertekstuelle sammenhænge med også den populære fiktion, interagerer med dagliglivets fortolkningsrammer, tilbyder åbninger eller lukninger i forhold til den traditionelle eller officielle diskurs, mv. Vi får således at vide, at *the San Francisco earthquake momentarily recategorized baseball from the serious to the popular, the intrusion of hard news causing a tension between sports journalists roles as reporters and their roles as members of the sports/media complex and forcing them to acknowledge baseball's triviality in the face of death and destruction*. Det er ingenting hængt op med roser, og således tynder bogen ud mod slutningen, hvor de konkrete eksempler i følge dispositionen skulle illustrere de teoretiske pointer.

Om de seksuelle minoriteter hedder det, at ho-

moseksualitet *remains a topic that journalists are reluctant to report on*. I sammenligning med hvad, må man spørge. Andre kritikere af journalistik hævder som bekendt, at journalister netop opsøger det usædvanlige, normbruddet, det som skal beskrives for at det kan stigmatiseres. De eksempler på mediedækning af homoseksuelle personligheder, som gennemgås, (Billie Jean King, Rock Hudson blandt andre, altså personer som på et tidspunkt kategoriseres som homoseksuelle på grund af specifikke hændelser, f. eks. Kings kvindelige kærestes retssag for at få en slags underholdsbidrag), forekommer at vise en forholdsvis åben og fordomsfri holdning hos de fleste journalister. Det er dog, kan man forstå, ikke fordi journalisterne er sådan, men fordi disse personligheder allerede er legitimerede som mediestjerner, at der åbnes op for modsigelser af de herskende stereotyper. Udgangspunkt for kapitlet virker vilkårligt valgt (journalisterne er modvillige), og de konsekvenser, som drages af de beskrevne eksempler, er svævende: Når homoseksuelle bliver synlige i nyhedsmedierne bliver de et emne for en fortsat kulturel dialog og bliver i en eller anden virkelig forstand legitimerede endog i deres Forskellighed. Ja, eller også forholder det sig modsat, for forudsætningerne opstilles ud af den blå luft, og konklusionerne er ikke følgerigtige.

I bogens mellemstykke (kaldet *Aspects of the popular media*) finder man kapitler som tager en journalistisk genre eller fremstillingsform op. Der er to skandinaviske bidrag, som er blandt bogens bedste kapitler: Karin Becker fra Stockholm skriver om fotojournalistik i tabloidpressen, og gennemgår emnet både historisk og i modstilling til fotobruget i kvalitetspressen, billedmagasiner og i forhold til officielle fotos og til hverdagslivets snapshots. Hun skitserer også en mulig kategorisering af journalistiske fotos ud fra motiv, stil, kommunikationsværdi og politiske implikationer. Det er et stofrigt kapitel, ikke helt færdigtænk fra forfatterens side, men meget tilfredsstillende at læse, fordi det har klare referencer, gode eksempler og begyndelsen til en overbevisende logik.

Jostein Gripsrud fra Bergen læser tabloidpressen ind i en tradition for melodramatisk præsentation. Melodramaet er en tilværelsesmodel som synliggør, hvad der ligger under den moderne eksistens kaotiske overflade, nemlig de samme gamle emotioner: kærlighed, had, sorg, glæde, begær og afsky. Han diskuterer kortfattet og uden konklusion, hvorfor populærpressens publikummer foretrækker denne form for forståelse for den, som tilbydes af de politiske og sociale autoriteter. Gripsrud vil ikke godtage de mest radikale bud på hvorfor: at der ligger en omvæltende, systemkritisk,

muligvis endda bevidst (!) opposition til grund. Han fører ikke diskussionen til ende, men han supplerer de principielle *cultural studies* antagelser med et par skandinaviske empiriske referencer.

Både hos Gripsrud og hos flere andre bidragydere er det i øvrigt ejendommeligt, at noterne og litteraturreferencerne så snævert holder sig inden for angelsaksiske publikationer. Når Ian Connell skriver om *Personalities in the Popular Media*, udvikler han tanken om, at publikum læser historierne om de rige og de kendte som beretninger om sociale forskelle. Publikum ser udviklingen i de foretrukne historier som moralske fabler, hvor det afsløres, at der er ordinære moralske brist bag glimmeret, så legitimiteten hos de rige og de mægtige drages i tvivl. Det har været sagt før af Horst Holzer og andre tyske skribenter allerede for tyve år siden. Men den akademiske medieforsknings *power bloc* er angelsaksisk ligesom medierne er amerikanske. Så Holzer er ikke en del af traditionen.

Bogen har en smuk dedikation til befolkningen i Dubrovnik. I forhold til at prøve at forstå, hvad der er sket i hovedet på befolkningen i det tidligere Jugoslavien, giver bogens *cultural studies* tankegange dog ikke meget inspiration, (hvis en sådan digression må være tilladt). Emnevalg og synsmåder på forholdet mellem social virkelighed og kommunikation aftegner nogle kriterierne for, hvad der er interessant og relevant, som tilhører vestlige velfærdsstats-yuppier. Det er synsmåder, som ville passe sig for hovedpersonen i Tom Wolfes *Bonfire of the Vanities*, når han sidder ved kommunikations-terminalen og handler optioner og futures og føler, at nu har han fat i verdensaltets store løftestænger. Set på det sæt var John Fiske det akademiske svar på firsernes reaganomics. Halvfemserne kan ikke klare sig hermed.

Kim Minke, rektor
Danmarks Journalisthøjskole

Martin Eide: *Nyhetens interesse. Nyhet-sjournalistikk mellom tekst og kontekst. Universitetsforlaget, Oslo, 1992, 179 sider.*

Nyhetens interesse er noget så sjældent som en grundbog i journalistik, hvis hovederinde er at føre en teoretisk diskussion af, hvad journalistik og nyhedsformidling egentlig er for en social aktivitet, og hvordan vi kan komme til at begribe dette genstandsfelt. Eides projekt er ambitiøst: han vil genskabe forbindelsen mellem den generelle sociologiske teori og mediesociologien både for at sikre